

УДК 94:329(477.83/.86)1925/1935

К 63

Ярослав КОМАРНИЦЬКИЙ

ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ МУДРОГО В УНДО (1925 – 1935 рр.)

У статті досліджується діяльність В.Мудрого в Українському національно-демократичному об'єднанні (УНДО), показано його роль в організаційно-політичному становленні партії, формуванні її ідеології, боротьбі з радянським напрямом у Східній Галичині та гуртуванні національно-демократичних сил. Висвітлюється еволюція поглядів В.Мудрого: від боротьби проти польської окупації Галичини до політики співпраці з польською владою та вимоги територіальної автономії.

Ключові слова: Василь Мудрий, УНДО, з'їзд, автономія.

Серед когорти західноукраїнських політичних діячів міжвоєнного двадцятиліття чільне місце посідає Василь Мудрий. У середині 1920-х рр. він був одним із засновників, а згодом став провідним членом Українського національно-демократичного об'єднання, 1928 – 1935 рр. – заступник голови УНДО, а з 1935 р. – голова об'єднання. Проте діяльність цього видатного політика залишилась поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Окремі згадки про політичну діяльність В.Мудрого знаходимо у загальних працях із проблем міжвоєнного двадцятиліття та в дослідженнях діяльності УНДО. Серед останніх виділяються роботи І.Федика [16], І.Соляра [15], С.Макарчука [8], М.Швагуляка [18; 19], О.Зайцева [6] та інших.

Ця стаття має на меті проаналізувати діяльність В.Мудрого в УНДО у другій половині 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст., його участь

у визначенні політичного курсу партії, боротьбу за консолідацію партійних рядів та налагодження співпраці з польською владою.

Після утвердження окупаційного режиму Польщі в Східній Галичині розпочався перегляд програм українських політичних партій з метою “модифікувати свою ідеологію до нових внутрішньополітичних та міжнародних обставин” [19, 79]. Кожна з партій національно-державницького табору демонструвала своє бачення об'єднання. Основна ж частина з них, залишаючись в опозиції до Польської держави, перейшла до легальної роботи і зосередилася на парламентській боротьбі.

11 липня 1925 р. представники УНТП, УПНР і УПР провели установчий з'їзд і проголосили утворення УНДО, яке, на відміну від інших партій Західної України, своїми політичними акціями виражало не лише вузькопартійні, а й загальнонаціональні інтереси [15, 27]. З'їзд прийняв платформу партії та відозву, на основі яких мала бути підготовлена програма УНДО. Головою партії став Дмитро Левицький, котрий згуртував навколо гурт видатних діячів, до яких належав і В.Мудрий [11, 3412]. Від початку заснування УНДО він належав до керівного активу партії, був незмінним членом Центрального Комітету (ЦК). Однак націонал-демократи не були політично однорідними. В.Мудрий належав до групи центру, у руках якої було керівництво об'єднанням (Д.Левицький, Володимир Целевич, Дмитро Паліїв та ін.) [11, 31]. З цього приводу він писав у 1934 р.: “Від перших днів повстання УНДО я належав у партії до тих, які послідовно і без перерви поборювали більшовиків і радянське фільство як на терені партії, так і поза нею” [9].

Одним із найактуальніших завдань керівництва УНДО щодо консолідації партії була розробка програми, остаточною редакцією якої прийняв II Народний з'їзд 19 – 20 листопада 1926 р. Саме В.Мудрому належить опрацювання програми об'єднання та авторство винесених на з'їзд політичних резолюцій [17, 31]. У програмному рефераті В.Мудрий (його виступ делегати з'їзду відзначили бурхливими оплесками) подав деякі пояснення до проекту програми УНДО, а також зазначив, що в основі документу є платформа від 11 липня 1925 р. Він ґрунтовно зупинився на питанні про ставлення до радянської України. “В радянській Україні всю повноту влади

виконує навіть не українське робітництво, – зазначав референт, – а філія московської комуністичної партії, тому УНДО не може вважати радянську Україну етапом до соборної національної і незалежної української держави” [12, 1]. Правильне трактування подій у радянській Україні було важливим з огляду на те, що в середині 1920-х рр. у Східній Галичині переважали радянськості течії, які випливали з двох джерел. Першим була польська політика дискримінації українців, другим – українізація на Великій Україні. Проте радянськості не було домінуючим у політичній думці галицьких українців, тому з’їзд сформулював ставлення партії до УРСР як негативне. В.Мудрий розвинув також шкільну програму партії та її церковну політику. “Виховання мусить бути національне і моральне, школа для всіх доступна, а на першому ступені примусова” [13]. Церкву він вважав необхідною у житті українського народу, а християнську мораль основою розвитку нації.

Загалом програма була ретельно підготовлена, продумана, в ній подано аналіз політичних тенденцій, що визначали взаємовідносини польської влади і українського населення. Вже на початку першого розділу програми, під назвою “Політичні справи”, УНДО назвало польську владу на українських землях незаконною, заявивши, що “ніколи не признає правовості чужинного панування на тих землях” [1, 10]. Ця лінія визначала також і напрямок діяльності УНДО, оскільки головною метою її було проголошено створення незалежної України, що вимагало інтенсивної боротьби проти Польщі. Загалом програма виражала стратегію партії, загальні положення якої повинні були коригувати політику УНДО залежно від ситуації. Протестаційно-звинувачувальними були й резолюції Народного з’їзду. Отже, програмні документи з’їзду були відповіддю УНДО на загальну стратегію і тактику Польської держави щодо українців, яка охоплювала всі сфери життя: від економічної – до культурологічної. Водночас на з’їзді з’явилася не численна опозиція як справа, так і зліва. Тому форум висловив довір’я партійному керівництву і рішуче відкинув фракційну роботу в партії. УНДО піддавалося нападкам і з боку українських політичних партій.

“Внутрішня міжпартійна політична боротьба, – писав В.Мудрий, –

з’їдає в нас таку масу енергії, що її вже не вистарчає на позитивну працю над рятунком загроженої екзистенції народу” [1].

Питання подальшої тактики УНДО розглянув третій з’їзд партії, який відбувся 24 – 25 грудня 1928 р. З рефератом “Ми і наше українське середовище” про внутрішнє становище та ідеологію УНДО на з’їзді виступив В.Мудрий [III, 8], підкресливши, зокрема, що наприкінці 1928 р. УНДО вважало будь-яку співпрацю з польським урядом угодовством. Очевидно, до цього його підштовхнув новий виток українсько-польської конфронтації, який розпочався у листопаді 1928 р. під час святкування десятої річниці проголошення ЗУНР. В.Мудрий засудив дії урядовців, які виступили в одному передвиборчому блоці з поляками на місцевих виборах 1927 р. Це не був тільки відступ від програми партії, констатував промовець, але й дало можливість противникам УНДО звинуватити об’єднання в угодовстві [7, 56]. Отже, третій Народний з’їзд показав, що ідеологія УНДО на той час була повністю сформованою, а його політика відповідала принципам прийнятим у 1925 – 1926 рр.

Саме В.Мудрий як заступник голови УНДО виконував і таке рішення III з’їзду, як збирання коштів на потреби партії. Суму одноразового внеску для заможних членів партії ЦК УНДО визначав персонально [V, 1 – 2]. Річ у тім, що УНДО скоріше мало ознаки широкого національного руху, ніж модерної політичної партії. У ньому не було точного реєстру членів, членських внесків, не говорячи вже про партійну дисципліну. На думку Тараса Гунчака, брак організаційної партійної структури, за існуючих обставин, робив УНДО всенародною організацією і це пояснює її домінування в українському політичному житті до вересня 1939 р. [5, 208].

Тим часом суперечності у польсько-українських відносинах посилювались. Особливо, починаючи з літа 1930 р., коли по селах Галичини ОУН організувала хвилю пожеж у господарствах польських поміщиків. Загалом підпали та інші дії протягом серпня – жовтня мали місце в 30-х повітах Східної Галичини [18, 14]. Польська влада не забарилася з контрзаходами. Край з другої половини літа 1930 р. став ареною репресивних акцій і центральних, і місцевих органів влади, у тому числі й польських шовіністичних організацій. Проходили численні обшуки і арешти. Відбувалися зміни

у державному житті Польщі, зокрема перестановка у вищих ешелонах влади. 24 серпня 1930 р. новим прем'єр-міністром країни був призначений фактичний глава режиму маршал Юзеф Пілсудський.

Отже, восени 1930 р. ставлення УНДО до Польщі було зумовлене двома чинниками – “пацифікацією” і необхідністю внесення змін до політичної тактики у зв'язку із тиском польської влади на суспільне життя галицьких українців. 22 вересня 1930 р. поліція влаштувала обшук у штаб-квартирі УНДО, де було конфісковано всі документи. Пізніше були заарештовані ряд українських діячів, у тому числі й В.Мудрий [1, 93]. Відносини в краї залишалися напруженими. Не було єдності і в найбільшій політичній партії Східної Галичини – УНДО. Частина її лідерів, які після арештів залишилися на волі, вважаючи, що польсько-українська конфронтація веде у безвихідь, почали шукати компромісу з владою. Речником їх виступив співробітник редакції “Діла” Іван Кедрин-Рудницький, який тимчасово заступав ув'язненого головного редактора газети В.Мудрого. Із 21 листопада до 3 грудня в часописі було опубліковано десять передовиць на тему політичної тактики Української парламентарної репрезентації (УПР). Увесь цикл статей пройнятий думкою про потребу відмовитися від боротьби проти польського панування у Західній Україні й зосередити головну увагу на визвольних змаганнях на Наддніпрянщині [6, 78 – 79]. Зі спростуванням статей І.Кедрина-Рудницького виступив головний редактор “Діла” В.Мудрий, який публічно охарактеризував висловлені в них погляди як індивідуальні міркування автора. І хоч керівництво об'єднання відмежувалося від концепції І.Кедрина-Рудницького, фактично вона стала платформою для переговорів УНДО з польським урядом.

Перші контакти керівництва УНДО та УПР з представниками уряду мали місце у грудні 1930 р. Оскільки вони були безрезультатними, то офіційні переговори були припинені, однак таємні контакти продовжувались. Зокрема у червні 1931 р. відбулася конфіденційна розмова В.Мудрого з довіреною особою МВС Польщі. Тенденція до зміни тактики УНДО та УПР виявилася також у поновленні гасла територіальної автономії [20, 92].

Зміна тактики керівництва УНДО викликала спротив з боку частини членів партії. Наприкінці 1931 р. під керівництвом Д.Паліїва в об'єднанні сформувалася опозиційна група радикально-націоналістичної орієнтації. Серйозне зіткнення відбулося на засіданні ЦК УНДО 25 – 26 грудня 1931 р. Д.Паліїв гостро розкритикував провід та запропонував висловити йому недовіру. Але більшість учасників його не підтримали. Не поділяв Д.Паліїв і думки В.Мудрого про сучасне становище з приводу 14-річчя подій 1 листопада 1918 р. [3], який, до речі, досить реально оцінював ситуацію, що “може довести нас і до пропасти [...] тоді мабуть схаменемося і станемо політичними реалістами” [4].

Непорозуміння перенеслися на четвертий Народний з'їзд УНДО, який проходив 25 – 28 березня 1932 р. у Львові. Напередодні з'їзду над резолюціями працювала окрема політична комісія ЦК [14]. В.Мудрий був чи не найактивнішим її членом, вносив пропозиції, робив поправки. Зокрема він запропонував “використовувати в Польщі всі конституційні та легальні можливості до політичної боротьби; підняти гасло боротьби за виконання Польщею міжнародних зобов'язань супроти українського народу в виді національно-територіальної автономії на всій етнографічній українській території в Польщі” [VI, 4, 15 – 16]. У рішеннях політичної комісії засуджувалися дії комуністичної диктатури проти української нації, а також нечувані “пацифікаційні” засоби польської влади. Йшлося і про те, що УНДО виключає у своїй політиці методи терору та насильства [VI, 10 – 11]. Тому на з'їзді найгостріші дискусії викликав реферат В.Мудрого, що стосувався політичної тактики УНДО. Доповідач звернув увагу на потребу висунути практичніші політичні домагання, а саме, вимогу територіальної автономії етнографічних українських земель у Польщі. На думку В.Мудрого, це відповідало б рішенням Паризької мирної конференції 1919 р. При цьому дана вимога розглядалася як етап для “дальших досягнень” [16, 31]. Очевидно, доповідач уважав, що постановка перед партією реальних цілей дасть їй змогу домогтися кращих результатів, і при цьому частково знизити ворожість польської влади до об'єднання.

Обговорення пропозиції В.Мудрого тривало два дні і викликало гострі суперечки. Основним противником резолюції був Д.Паліїв, який різко виступив проти тої частини доповіді В.Мудрого, де йшлося про підтримку міжнародних рішень щодо Західної України. Д.Паліїв засудив кроки проводу УНДО у напрямку автономізму та запропонував з'їзду прийняти відповідну резолюцію [8, 192]. Отже, з'їзд розділився на два табори: прихильників автономістичної резолюції В.Мудрого і прихильників Д.Паліїва, тобто противників автономії. Обговорення резолюції, над якою протягом п'яти місяців працювала окрема політична комісія ЦК, зайшло у безвихідь і не дало з'їздові змоги прийняти рішення [10, 1]. Степан Баран підкреслює, що більшість делегатів з'їзду виступили за автономізм як практичну мету. Проте він також визнав, що для партії це може бути фатальним, оскільки в минулому жодна з таких спроб не знаходила підтримки в українського громадянства [11, 2]. Створена спеціальна комісія з підготовки нового проекту рішення відкинула пропозиції В.Мудрого і в резолюціях IV Народного з'їзду справа автономії взагалі не згадувалася [21, 229 – 232].

Після IV Народного з'їзду В.Мудрий продовжує викривати недоброзичливі твердження, поширювані опозиційною пресою, про відсутність в УНДО чіткої тактики, про нібито схвалену на з'їзді тактику терору в політичній боротьбі [2].

Політична еволюція УНДО позначилася на його взаєминах з ОУН. Хоч сама ідеологія націоналізму не зустрічала послідовної протидії як з боку деяких кіл УНДО, так і з боку греко-католицької церкви, однак вони відмежовувалися від дій ОУН і їхніх нелегальних методів боротьби. Це, безумовно, було ознакою того, що УНДО почало змінювати своє ставлення до польської влади. Особливо гостро УНДО засудило вбивство у Трускавці депутата польського сейму Тадеуша Голувка (29 серпня 1931 р.), який був найактивнішим прихильником порозуміння з УНДО серед пілсудчиків [IV, 37]. Остання спроба досягти порозуміння між УНДО і ОУН мала місце в першому півріччі 1932 р., коли В.Мудрий зустрічався з Євгеном Коновальцем і Миколою Сціборським, але переговори закінчилися безрезультатно [22, 68]. Таким чином, до середини 1930-х відбулося

остаточне розмежування націоналістичного і національно-демократичного напрямів українського визвольного рухів.

На початку 1934 р. знову з'явилася надія на консолідацію українського національно-визвольного руху у зв'язку з ідеєю скликання Всеукраїнського національного конгресу. 1 січня Народний Комітет УНДО схвалив ідею Конгресу і доручив УПР узяти на себе підготовчу роботу для його скликання. В.Мудрий не тільки підтримував ідею проведення Конгресу, а й займався організацією його скликання. Підготовкою Конгресу були охоплені основні легальні західноукраїнські та емігрантські партії. Проте після укладення угоди між керівництвом УНДО і польським урядом про "нормалізацію" польсько-українських взаємин у травні 1935 р. підготовчий комітет розпався.

Отже, в другій половині 20-х – на початку 30-х років ХХ ст. В.Мудрий був одним із лідерів УНДО, незмінно належав до його керівництва. Як прихильник національно-демократичної ідеї, він брав активну участь в організаційно-політичному становленні партії, написанні її програми та виробленні ідеології. Його заслугою є й те, що УНДО виступало як партія національної єдності, національної солідарності. Завдяки В.Мудрому антирадянський напрям в УНДО одержав повну перемогу.

Перспективним для дальшого дослідження теми є вивчення діяльності В.Мудрого як голови УНДО в 1935 – 1939 рр.

I. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 443.

II. ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 6071.

III. ДАЛО. – Ф. 110. – Оп. 4. – Спр. 591.

IV. ДАЛО. – Ф. 110. – Оп. 1. – Спр. 1060.

V. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАУЛ). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 37а.

VI. ЦДАУЛ. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 38.

1. В.[асиль] М.[удрий] Важкі й імперативні завдання // Діло. – 1928. – 2 травня.

2. В.[асиль] М.[удрий] Невже без тактики? // Діло. – 1932. – 23 квітня.

3. В.[асиль] М.[удрий] "Новочасний" цензор політичної чистоти // Діло. – 1932. – 11 листопада.
4. В.[асиль] М.[удрий] У великі роковини // Діло. – 1932. – 1 листопада.
5. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
6. Зайцев О.Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1939) // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С.72 – 84.
7. ІІІ. Народній з'їзд Українського національно-демократичного об'єднання в днях 24 і 25 грудня 1928 р. – Львів: З друкарні видавничої спілки "Діло", 1929. – 154 с.
8. Макаруч С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на Западно-Украинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 256с.
9. Мудрий В. Pro domo sua. Троха полеміки і троха спогадів у відповідь на один напад "Хліборобського Шляху" // Діло. – 1934. – 7 березня.
10. Мудрий В. Справа територіальної автономії // Діло. – 1934. – 17 грудня.
11. Мудрий В., Р.М. Українське Національно-Демократичне Об'єднання // Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / Гол. ред. В.Кубійович. – Т. 9. – Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1980. – С. 3411 – 3412.
12. Народній З'їзд. Великі дні Українського Національно-Демократичного Об'єднання // Свобода. – 1926. – 28 листопада.
13. Народній З'їзд. Пояснення до програми Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Реферат ред. В.Мудрого // Свобода. – 1926. – 12 грудня.
14. Народній З'їзд: Перший день нарад Партійного з'їзду Українського Національно-Демократичного Об'єднання дня 24 грудня 1928 // Діло. – 1928. – 26 грудня.
15. Соляр І. Українське Національно-Демократичне Об'єднання: перший період діяльності (1925 – 1928). – Львів: Просвіта, 1995. – 71 с.
16. Федик І. УНДО, ОУН: ставлення до Польщі. – Львів: ВКП "ВМС", 1998. – 80 с.
17. Фединський Ю. 70-ліття Василя Мудрого // Альманах на рік 1963. У 70-річчя служби Українському народові і його правді. Український щоденник "Свобода". – Джерсі Сіті: Вид-во Українського Народного Союзу, 1962. – С. 30 – 32.
18. Швагуляк М. "Пацифікація". Польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. – Львів: Академія Наук України. Інститут українознавства, 1993. – 52 с.

19. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919 – 1939) // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 77 – 82.
20. Sprawy Narodowosciowe. – 1931. – Nr.1.
21. Sprawy Narodowosciowe. – 1932. – Nr.2.
22. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy. 1933 – 1945. – Warszawa: Ksazka i Wiedza, 1972. – 378 s.

Ярослав Комарницький. Деятельность Василия Мудрого в УНДО (1925 – 1935 гг.). В статье исследуется деятельность В.Мудрого в Украинском национально-демократическом объединении (УНДО), показана его роль в организационно-политическом становлении партии, формировании ее идеологии, борьбе с советофильским направлением у Восточной Галиции и объединении национально-демократических сил. Освещается эволюция взглядов В.Мудрого: от борьбы против польской оккупации Галиции к политике сотрудничества с польской властью и требования территориальной автономии.

Ключевые слова: Василий Мудрый, УНДО, съезд, автономия.

Yaroslav Komarnytskyi. V. Mudryi's activity in UNDU in 1925 – 1935. V. Mudryi's activity in the Ukrainian National-Democratic Union (UNDU), his role in the organizationally-political creation of the party, its ideology formation in the struggle against the soviet direction in East Galicia and the union of national-democratic forces are studied in the article. The evolution of V. Mudryi's views: beginning with the struggle against the Polish occupation of Galicia to the policy of collaboration with the Polish power and the requirements of the territorial autonomy is lighted in the article.

Key words: Vasyl Mudryi, UNDU, meeting, autonomy.